

Değişim Sürecinde Toplumsal Değerlerin Eğitiminde Din Eğitimi*

Adem Korukcu

Yrd. Doç. Dr., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Din Eğitimi Anabilimdalı Öğretim Üyesi

ademkorukcu@hotmail.com

Öz

Değişim olgusu hayatın zorunlu gerçeklerinden birisidir. Söz konusu değişim içerisinde değerlerin terki ya da göz ardı edilmesinden ziyade, onların günün ihtiyaçlarına göre yeniden yorumlanması ve şekillendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle değerlerin yaşatılabilmesi ve canlı tutulabilmesi için, sürekli gözden geçirilmesi bir gerekliliktir. Değerleri revize etmek, onları değiştirmek anlamına gelmemektedir. Aksi halde değerler, tehlikeye girecek ve yaşanması ve uygulanması mümkün olmayan atıl bir duruma düşecektir. Ayrıca yerel değerlerin zenginleştirilmesi ve güncellenmesinde evrensel değerlerin önemi göz ardı edilmemelidir. Değişim sürecinde toplumsal değerlerin eğitimini ve devamını mümkün kılan vasıtaların başında din eğitimi gelir. Örgün eğitimde bu etkinlik, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleri ile yapılır. Bu derste öğrencilerin toplumsal değerleri, bilgi, duyuş ve davranış düzeylerinde özümsemesi amaçlanır. Bu makalede, toplumsal değerlerin evrensel değerler çerçevesinde güncellenmesinde din eğitiminin rolü konusu incelenecektir.
Anahtar Kelimeler: Değerler eğitimi, din eğitimi, toplumsal değişim, toplumsal değerler.

Religious Education in the Education of Social Values in the Process of Change

The change phenomenon is one of the essential facts of life. Rather than leaving or ignoring the values in mentioned change, they ought to be re-interpreted and re-shaped according to current conditions. For this reason, it is a necessity that values must consistently be reviewed in order to provide them survive and keep them alive. Although revising the values does not mean to change them into other values. Otherwise, the values would fall into danger, then they would remain inactive, so living and surviving the values may not be possible. Likewise, the prominence of universal values must not be ignored in updating and enriching the local values. Religious education is the most important instrument for education and permanence of the social values in the process of change. This education is provided by Religious Culture and Ethics lessons in formal education. By this lesson, the goal is to make students internalise the social values at cognitive, affective and behaviour levels. In this article, the role of religious education in updating the local values within the frame of universal values will be analysed.

Key Words: Values education, religious education, social change, social values.

Atıf

Adem Korukcu, Değişim Sürecinde Toplumsal Değerlerin Eğitiminde Din Eğitimi,

Marife, Bahar 2012, ss. 111-126

* Bu makale, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde 26-28 Ekim 2011 tarihleri arasında gerçekleştirilen "Değerler Eğitimi Sempozyumu"nda sunulmuş olan "Değişim Sürecinde Toplumsal Değerlerin Eğitimi" adlı tebliğin geliştirilmiş halidir.

Giriş

Değerlerin dönüşümünün toplum üzerinde iki farklı şekilde etkisi görülmektedir. Bir taraftan değerlere uyum sağlayamama; kuşak çatışması, vs. oluşturabilir iken, diğer taraftan da toplumsal bir kazanç olarak da karşımıza çıkabilmektedir.

Kuşak çatışması; aslında değerlerin zaman içinde dönüşmesi ve yeni kuşağın geçmişin değerlerinden haberdar olmaması, önceki kuşağın ise yeni davranış kalıplarına karşı fikrî bir mukavemet göstermesinden ve onlara uyum sağlayamamasından kaynaklanır.¹ Kuşaklar arası değerler çatışmasının yaşanması, eğitim biliminin temel bir sorunu olarak karşımızda durmaktadır. Değerler çatışması sorunu, değerlerin sürekli dönüşüm içinde olmasından kaynaklanır. Bu değişime etki eden faktörler bazen toplumsal ihtiyaçlardan bazen de uluslararası fikrî ve yapısal değişimlerin etkilerinden kaynaklanabilmektedir.

Bilimsel ve teknolojik alanlarda elde edilen başarılarından hareketle oluşan değişim günümüzde de devam etmektedir. Her gün yeni fikir ve alternatif yaşam tarzları ortaya çıkmakta ve olumlu ya da olumsuz etkiler meydana getirdikten sonra yerini bir diğerine bırakmaktadır. Modern yaşam biçimleri; birey, aile ve toplumların yaşam algılarını ve hayat tarzlarını etkilemektedir. Özellikle kent yaşamının öne çıktığı, bireylerin kalabalıklar içerisinde yalnızlaştığı; çekirdek ailelerin olduğu ve aile bireylerinin birbirlerine yabancılaştığı, dolayısıyla da toplumsal yaşamın daha çok bireysellik üzerine odaklandığı bir dönemde, toplumları kendine özgü kılan değerlerin önemi daha fazla belirginleşmiştir.²

İnsanlar günümüzde, içinde büyüyüp geliştikleri kültürlerle, teknolojinin ve iletişimin sağladığı imkânlardan yararlanmak arasında çelişkiye düşmüş durumdadır. Geleneklerinden vazgeçmek istemeyen insan aynı zamanda yeni imkân, teknik ve gelişmelerden de en üst düzeyde yararlanma arzusunda.³

Söz konusu etkileşim, değişim kavramıyla birleştiğinde, mevcut durumdan daha iyi bir durumun ortaya çıkması mümkündür. Eğer etkileşim değerlerin günün ihtiyaç ve gereklerine uygun biçimde, olumlu yönde gerçekleşiyorsa, bu durum değerlerin ve değerlerin içinde yer aldığı kültür için bir kazanımı ifade eder. Ancak etkileşimin boyutları başkalaşma yönünde gelişirse burada dikkate alınması gereken ciddi bir problem ortaya çıkmaktadır.⁴ Zira değerlerin başkalaştığı durumlarda söz konusu değerlerin geçerliliğinden bahsetme imkânı kalmayacaktır.

Değişim sürecinde olan toplumların gerçekleri ve gereksinimleri günden güne değişmektedir. Eğitim sistemleri ve politikaları da bu değişimin kaçınılmaz

¹ Perşembe, "Genç-Aile İlişkilerinde Uyumun Sağlanmasında Dinin Fonksiyonel Rolü Üzerine", *Gençlik Dönemi ve Eğitimi*, s. 263.

² Günay, *Din Sosyolojisi*, ss. 323-324; Türkoğan, *Kültür Değişme ve Toplumsal Çözülme*, s. 103; Bilgin, *Sosyal Çözülme ve Din*, s. 62.

³ Ayhan, "Sosyal Bütünlük Açısından Din Eğitimi", *UÜİF*, C. I, S. 1, s. 27, s. 32.

⁴ Giddens, *Sosyoloji*, ss. 65, 67, 551.

bir parçasıdır.⁵ Eğitim sistemleri ile ilgili iki tür değişimden bahsetmek mümkündür. Birincisi, değişen toplum gerçekleri içerisinde eğitim sistemlerinde de değişikliklerin yapılmasıdır. İkincisi ise, değişim sürecinde olan toplumun söz konusu sürecine katkı sağlaması amacıyla, eğitim sistemlerinin amaç ve içeriklerinde değişikliklere gidilmesidir.

Günümüzde başta internet ve TV olmak üzere, kitle iletişim araçları ve arkadaş çevresi gibi faktörler, bireylerin zihinlerini, duygularını ve yaşamlarını aile ve okuldan daha fazla etkileyebilmektedir.⁶ Bu vasıtalarla etkili olan değerler, genellikle toplumun pek alışık olmadığı değerlerdir. Elbette bunların bir kısmı olumlu olsa da ahlakî açıdan sorunlar içerebilmektedir. Dayanışma kültürüne zarar veren, mahremiyet duygusunu zedeleyen, başkalarının haklarını gözetme ve fedakârlıkta bulunma hislerini zayıflatan bu tür etkilere karşı din eğitimi toplumda değerlerin mevcudiyetini koruyabilmesi için önemli bir araçtır.

Böylesi bir ortamda toplumları meydana getiren değerleri toplum üyelerine aktarma ve onların değerlere sahip olarak yaşamlarını sürdürme imkânları giderek azalmaktadır. Değişimin iyi yönetilememesi, farklılıkların ve değişimin doğru algılanamaması gibi sebeplerden dolayı, toplumların travmalar yaşadığı, kuşaklar ve kültürler arası çatışmaların meydana geldiği görülmektedir. Söz konusu problemlerin çözüm yolu, toplumun her kesiminin önemseydiği değerlerin yaşama aktarılmasından geçmektedir. Ancak bu noktada toplumların değerlerini yaşatma ve günün gerekleri çerçevesinde güncelleme problemleri karşımıza çıkmaktadır.⁷

Bu çalışmada, öncelikle değişim ve toplumsal değerler ele alındıktan sonra, din eğitimi bilimi açısından değerlendirmelerde bulunulacaktır.

1. İnsan ve Değer İlişkisi

İnsan, kendisine bir hedef ve amaç belirleyen, bunları gerçekleştirmek için planlar yapan, böylelikle geçmiş ve geleceği kuşatarak varlığa egemen olma güç ve yeteneğine sahip olan bir varlıktır. İnsanın kendisine hedef ve amaç seçmesinde, bunları uygulamaya koyacak planlar yapmasında rol oynayan en önemli faktör; değer duygusudur. İnsanın iradesini etkilemek suretiyle, davranış ve eylemlerini yönlendiren faktör, inandığı ve benimsediği değerlerdir. Buna göre değerler, toplumu oluşturan bireylere, nelerin önemli olduğunu, nelerin tercih edilmesi gerektiğini gösteren olgulardır.⁸

Değerler; insanın bireysel ve toplumsal olarak mutlu bir şekilde yaşarken, nelerin önemli olduğunu, nelerin tercih edilmesi gerektiğini; bir başka ifadeyle,

⁵ Ayhan, "Sosyal Bütünlük Açısından Din Eğitimi", 27; Düzgün, "Değişim Kavramı ve Toplumsal Değişimin Şartları", *AÜİFD*, Ankara 1998, C. XXXVIII, s. 322.

⁶ Furat, *Yetişkinlerin Yaygın Din Eğitiminde Televizyonun Yeri ve Fonksiyonu (İstanbul Örneği) -Sır Dizileri ve Dinî Programlar-*, s. 4; Doğru, *Değişen Toplumun Bunalmı*, ss. 38-39.

⁷ Köylü, "Küresel Bağlamda Değerler Eğitimine Duyulan İhtiyaç", *Değerler ve Eğitimi*, ss. 288-308.

⁸ Caferî, "Rehberlikte Değerler ve Amaçlar: Batılı ve İslâmî Yaklaşımların Mukayesesi", *İSİD*, C. 2, Bahar S. 1, ss. 58-59; Aşıkoğlu, "Toplum Hayatımızda Dinin Yeri ve Din Eğitiminin Önemi", *CÜİFD*, S. 2, s. 45; Akbaş, "Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış", *DED*, C. 6, S. 16, s. 10.

nasıl yaşanılması gerektiğini belirten olgulardır.⁹ Bu bağlamda “bir kişinin değerleri”, o kişinin yaşamında ön plana koyduğu değerler; yaptıklarında ve yaşamında ağır basan değerlerdir.¹⁰ Ayrıca insanı, hem bireysel hem de sosyal ilişkilere girme alanları ve yönleri bakımından inşa eden değerlerin, bir toplumun sosyo-kültürel yapısı üzerinde önemli etkileri vardır. Değerler, insanın hayatını anlamlandırmada ve davranışlarını şekillendirmede ona yardımcı olur. Diğer yandan “değer” ve “erdem” kavramları arasında bir ilişki bulunmaktadır. Erdemli olmak ile insanın hayatının her boyutuna ilişkin davranışlarında aşırılıklardan uzak durması anlamında ölçülü hareket etmesi anlaşılmaktadır.¹¹

İnsanın ya da insanların değerleri olgusu; Kuçuradi tarafından, cins olarak insanın bütün başarıları olarak değerlendirilmektedir. Buna göre bilgi, bilimler, sanatlar, felsefe, teknik, moraller insanların değerlerini oluşturmaktadır. Bunlar, insanın varlık imkânlarının gerçekleşmesinin tezahürleri olan fenomenlerdir. Ürünlerini kişilerin birbirlerine bağlı olarak ortaya koydukları bu başarılar, kişiler üstü değerler olarak insanlık âleminin belli başlı öğelerindedir.¹²

İnsanın ne’liğine dair yapılan bir tanım şu şekildedir: “Benliğinin istek ve arzularını sosyalleştirebilen, kimlik olarak benimsediği ve benimsetmek istediği ölçüleri sosyal bütünlükle uzlaştırma iradesi gösteren, üreten ve paylaşan, sevgi ve huzur arayan canlıya insan denir.” Bu tanımda, insanın değer üreten ve değer arayan bir varlık olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Buna göre insanın, ister tek başına, isterse toplumun bir ferdi olarak, anlamlı, organize ve fonksiyonel bir davranış ortaya koymaya ve bir değere bağlı olarak yaşamaya çalışan bir varlık olduğu hükmüne varılabilir.¹³

İnsana görev ve sorumluluklarında yol gösteren, yaşadığı toplum içerisindeki hareketlerine biçim ve yön veren ölçütler belirleyen, ortak düsturlar ve şekiller, toplumun değerlerini oluşturmaktadır.¹⁴ Tanımda da görüldüğü gibi, değer olgusu bireysel niteliklidir. Toplumsal değerler kavramındaki “değer”in, bir toplumu oluşturan bireylerin bireysel değerlerinin toplamından oluştuğu bir hakikattir. Toplumsal değerlerin başında sevgi, saygı, sorumluluk, adalet, alçakgönüllülük, anlayış, bağışlayıcılık, barış, cömertlik, doğruluk, dürüstlük, hoşgörü, merhamet, paylaşma, işbirliği vb. gelmektedir.¹⁵

⁹ Akbaş, “Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış”, *DED*, C. 6, No: 16, Aralık 2008, s. 10.

¹⁰ Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s. 41.

¹¹ Turan vd., “Mesnevi ve Mesnevî’nin Sosyal Bilgiler Programında Yer Verilen Değerler Çerçevesinde İncelenmesi”, *GÜGEFD*, Ankara 2010, C. 30, S. 1, s. 177; Urhan, “Toplumsal Değişim Sürecinde Kişilik ve Ahlâksal Değerler”, *Değerler ve Eğitimi*, s. 152.

¹² Kuçuradi, *İnsan ve Değerleri*, s. 40.

¹³ Tural, “Değerler Sistematiği”, *İslamî Değerlerin Geleceği*, ss. 103-104.

¹⁴ Yediyıldız, “Değerlendirme”, *Sosyal Değişim ve Dini Hayat*, s. 259.

¹⁵ Uyanık, “Bir Değer Olarak Çoğulculuk”, *Değerler ve Eğitimi*, s. 437; Yediyıldız, “Değerlendirme”, s. 259; Aydın, “Okulda Değerler Eğitimi”, *Eğitime Bakış*, Ankara 2010, S. 18, s. 16.

2. Değişim Karşısında Değerler

İletişim teknolojilerinde elde edilen ilerleme bir taraftan dünyayı küçültürken, diğer taraftan toplumları birbirleri ile daha sıkı bir ilişki içerisine sokmuştur. Bu nedenle toplumlar, genellikle kendi inançlarına bağlı kalmakla birlikte, ilk kez bu oranda birbirlerinin kültürlerinden, geleneklerinden, tavır ve davranışlarından etkilenmeye başlamışlardır. Bu etkileşim; dinler, kültürler ve değerler arasındaki ön yargıların ortadan kalkmasını sağlamıştır.¹⁶

Değişim olgusunun temelinde beşerî ihtiyaçları en uygun bir biçimde karşılama arzusunun yattığı düşünülmektedir.¹⁷ Değişim, insanlar için olduğu kadar, toplumlar için de önemli ve vazgeçilmez bir olgudur. Değişim, toplumların ve kurumların devamı ve işlevsel yeterliliği açısından önemli bir gereksinimdir.

Toplumlar için değişimin geriye doğru değil, ileriye doğru bir gidiş sağlama-sı beklenmektedir. Yani sosyal değişimin toplumda sosyal bütünleşmeyi sağlayabilme, ona kanal açabilme, iktisadî refahı sağlama gibi fonksiyonları icra etmesi beklenmektedir.¹⁸

XIX. yüzyıldan itibaren, teknoloji ve sanayileşmenin açık bir şekilde hissedildiği dönemlerde, kırsal yaşamdan kent yaşamına doğru göç olgusunun hızlanmasıyla birlikte, toplumların yaşama biçimleri de etkilenmiş ve toplumsal değişim, pek çok toplum ve ülkede dikkat çekici bir şekilde değişim ve dönüşüme neden olmuştur.¹⁹

Farklı toplumlara ait kültür ve değerler birbirleriyle aynı ortamları paylaşma imkânına sahiptir.²⁰ Değişik kültür ve dinler, diğer kültür ve dinlerle ilişki içerisine girmek suretiyle, her bir toplumun bünyesinde değişimler gerçekleşmektedir. Bu durum, bir toplumda yerel ve evrensel değerlerin bir arada yaşamasına imkân tanımaktadır. Bu çerçevede, değişim dönemlerinde çok kültürlü yaşam biçimleri, bireyler ve toplumlar açısından bir zenginlik olarak değerlendirilmelidir. Zira evrensel değerlerin topluma sağlayacağı doğrudan katkılar olabileceği gibi, yerel değerlerin güncellenmesinde ve yaşanabilir bir duruma ulaştırılmasında da dolaylı katkıları söz konusu olabilecektir.

Değerlerin zamana ve mekâna göre anlaşılmasında ve öncelik sıralamasında farklılıklar söz konusu olabilmektedir. Bu nedenle değerlerin yaşanabilmesi ve canlı tutulabilmesi için sürekli gözden geçirilmesi gerekmektedir. Değerleri revize

¹⁶ Keskin, "İslamî Değerlerin Üzerindeki Dış Etkenler", *İslamî Değerlerin Geleceği*, ss. 37-38.

¹⁷ Eyüpoğlu-Erkan, "Toplumsal Değişim Patolojisi ve Temel Değişim Güdüsü", *OMÜİFD*, Samsun 2010, S. 28, s. 116.

¹⁸ Günay, "Değişimin Sosyolojik Boyutu Bağlamında Toplumsal Değişme ve İslamiyet İlişkileri", *Çağımızda Sosyal Değişme ve İslam*, s. 38; Erkal, "Açış Konuşması", *Sosyal Değişme ve Dini Hayat*, s. 10; Okumuş, "Hz. Muhammed ve Toplumsal Değişim", *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, s. 326.

¹⁹ İnam, "Değerlerle Yaşamak", *İslamî Değerlerin Geleceği*, s. 100; Ayhan, "Sosyal Bütünlük Açısından Din Eğitimi", s. 100; Kaya, "Sosyal Değişme Karşısında İslam Hukuku", *Sosyal Değişme ve Dini Hayat*, s. 4; Işık-Çalışkan, "Toplumsal Değişim, Kurumlarda Yeniden Yapılanma ve Ruh Sağlığı", *Kriz Dergisi*, Ankara 1992, C. 2 (1), s. 185.

²⁰ Giddens, *Sosyoloji*, s. 67.

etmek, onları kaldırmak anlamına gelmemektedir. Bu girişim, değerlerin günümüz insanına ve ihtiyaçlarına göre yeniden ele alınması anlamına gelmektedir. Aksi halde değerler tehlikeye girecek, yaşanması ve uygulanması mümkün olmayan bir duruma düşecektir. Bu girişim, değerlerin toplum üyelerince meşru sayılması açısından da önemlidir.²¹

Değişim dönemlerinde terakki ve modernleşme, yeniliğe açık olma kültürümüz içerisinde öne çıkarılan bir olgudur. Ancak söz konusu değişim içerisinde kültürün özünün ve manevi yönünün ihmal edilmemesi istenilmektedir. Mehmet Âkif'in dizeleri konuyu şu şekilde ifade etmektedir:

Alınız ilmini Garb'ın alınız san'atını,
Veriniz hem de mesainize son sür'atinizi,
Çünkü kâbil değil artık yaşamak bunlarsız,
Çünkü milliyeti yok san'atın, ilmin; yalnız

...

Bütün edvâr-ı terakkîyi yarıp geçmek için
Kendi mâhiyet-i rûhiyeniz olsun kılavuz.²²

Değişim içerisinde değerlerin terki ya da göz ardı edilmesi değil, onların güne ve ihtiyaçlara göre yeniden yorumlanması ve şekillendirilmesi gerekmektedir. Günümüzde daha hızlı bir şekilde yaşamakta ve hissedilmekte olan ve kökleri 18. ve 19. Yüzyıllara kadar giden değişim sürecine baktığımızda, geleneksel değerlerin değişme ve kaybolma arasında gidip geldiği görülmektedir.²³

3. Değerlerin Toplumsal Boyutu

Değerler, toplumsal ölçekte; toplum tarafından en iyi, en doğru, en faydalı olduğu kabul edilen faktörlerdir. Değerler, bir toplumun varlık sebebini oluşturmaktadır.²⁴ Bir toplumun kendine özgü yerel değerleri olabildiği gibi, evrensel değerlerin uzantısı olan değerleri de olabilir. Bu değer yargılarının oluşmasında, ait oldukları milletin, kültürün, coğrafyanın etkisi bulunmaktadır. Söz konusu değerler, toplumları kendine özgü kılan ve o toplumu nitelendiren ortak değerlerdir. Bu değer yargılarını belirleyen unsurlar arasında örf, adet, din, kültür gibi etkenler bulunmaktadır.²⁵

²¹ İnam, "Değerlerle Yaşamak", ss. 101-102; Okumuş, "Toplum ve Ahlak Eğitimi", s. 28; Ozankaya, *Toplumbilim*, s. 383.

²² Aydın, "Türkiye'de Din ve Modernleşme İlişkisi Üzerine Bazı Düşünceler", *İslam'ın Bugünkü Meseleleri, Türk Yurdu*, Nisan-Mayıs 1997, s. 14.

²³ İnam, "Değerlerle Yaşamak", s. 27.

²⁴ Kaymakcan, "Değer Kavramı ve Gençlerin Dinî Değerleri", *Eğitime Bakış, Eğitime Bakış*, S. 18, s. 11; Uyanık, "Demokrasi, Değerler ve Eğitimi Üzerine Felsefi Notlar", *Eğitime Bakış*, S. 18, s. 40; Ural, "Demokrasi Kavramı, Toplumsal Değerler ve Birey", *AÜİFD*, Ankara 1999, C. 40, s. 457; Ceylan, "Etik Değerlerin İnsan Yaşamındaki Yeri", *İslâmiyât*, Ankara 2001, C. IV, S. 3, s. 156.

²⁵ Cebeci, "Eğitim Felsefesine Toplumcu Bir Yaklaşım", *HÜİFD*, Şanlıurfa 1996, S. 2, s. 100; Erdem, "Üniversite Kültüründe Önemli Bir Unsur Değerler", *DED*, İstanbul 2003, C. I, S. 4, s. 55.

Ülkemiz açısından konuya baktığımızda, büyük ölçüde kaynağını dinden alan değer sistemi içerisinde; kılık-kıyafet biçimlerimiz, aile içerisinde büyüklerle küçüklerin ilişki biçimleri, komşuluk ilişkileri, sıla-i rahîm, yardımlaşma-paylaşma anlayışımız, sevinç ve hüznün paylaşılması gibi toplumsal değerler bulunmaktadır.²⁶

Söz konusu değerler toplumsal dayanışmanın, toplumsal bütünlüğün sağlanması için gerekli olgulardır. Bu değerler, bireylerin topluma karşı sorumluluklarının bilincinde olmalarını, insanların barış ve güven içinde yaşamalarını kolaylaştıracak ortamı sağlayan olgulardır.²⁷

4. Toplumsallaşma, Değişim ve Eğitim İlişkisi

En temel tanımıyla toplumsallaşma, yeni yetişen nesillerin toplumun bir üyesi haline gelmeleri olayıdır.²⁸ Bu bağlamda, toplumsallaşmanın birey için ifade ettiği önem; bireyin sosyal yaşama uyumu, bilgili bir birey haline gelmesi ve böylelikle de bireysel kimliğinin oluşmasına katkı sağlamasıdır. Toplumsal açıdan ise toplumsallaşma, sahip olunan kültürel unsurların kuşaklar arasında aktarılması ve topluma yeni katılanların toplum yaşamına uydurulmasıdır. Bu açıdan toplumsallaşma ya da sosyalleşme, toplumun sahip olduğu birikimin yeni nesillere aktarılması sebebiyle, bir eğitim süreci olarak değerlendirilmektedir.²⁹ Toplumsallaşmayla birlikte ele alınan sosyal bütünleşme kavramı ise toplumu oluşturan bireylerin işleyişleri ve aynı mana etrafında bütünleşmeleri olarak açıklanmaktadır.³⁰

Çeşitli kültürlerin aynı mekân ve zamanı paylaşırken birbirleriyle uyum sağlamaları gereği ortaya çıkmaktadır. Bu durum, sosyalleşmenin yeni bir boyut kazanmasına neden olmuştur. Çok kültürlü bir toplumda sosyal uyum ya da sosyalleşme; bir toplumun bütün üyelerinin refahını sağlarken eşitsizlikleri en aza indirmeye, kutuplaşmayı önleme ve birbirinin varlığını kabul edebilme kapasitesi anlamına gelmektedir.³¹

Bir toplumun; sahip olduğu kültürel yapıyı ve değerler sistemini yeni nesillere taşımak ve onların kültürel ve toplumsal yapının bir parçası olmasını sağlamak amacıyla çaba sarf etmesi, her toplum yapısında karşılaşılan bir uygulamadır. Zira toplumsal değerler, sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan en önemli faktörlerdendir.³²

²⁶ Aşıkoğlu, "Toplum Hayatımızda Dinin Yeri ve Din Eğitiminin Önemi", ss. 46-47.

²⁷ Doğan, "Nitelikli Din Eğitim-Öğretiminin Sosyal ve Evrensel Barışa Katkısı", s. 254.

²⁸ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, s. 97.

²⁹ Kağıtçıbaşı, *İnsan ve İnsanlar*, s. 245; Giddens, *Sosyoloji*, s. 25;

³⁰ Çoştü, *Toplumsallaşma ve Dindarlık*, s. 32; Koştas, "Sosyalleşme (Socialisation)", *AÜİFD*, Ankara 1983, C. 29, s. 329.

³¹ Avrupa Konseyi, *Kültürlerarası Diyalog İçin Beyaz Kitap*, Çeviri: Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, T.C. Dışişleri Bakanlığı Basımevi, 2009, s. 12; Uyanık, "Demokrasi, Değerler ve Eğitimi Üzerine Felsefi Notlar", s. 40.

³² Erdem, "Üniversite Kültüründe Önemli Bir Unsur Değerler", s. 55; Taşdemir, "İlköğretimde Değerler Eğitimi ve Bu Değerlerin Alevî-Bektâşî Değerleri ile İlişkiliği", *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Ankara, S. 51, s. 300.

Değerler, öğretilen ve öğrenilebilen olgulardır. Toplumda farklı rollerdeki yetişkin bireyler ya da eğitim kurumları vasıtasıyla değerlerin öğretimi gerçekleştirilebilmektedir. Burada göz önünde bulundurulması gereken olgu, toplum hayatında tekil anlamda mutlu olması gerekenin birey olarak insan olduğudur. Toplumsallaşma sürecinde bireyin demokratik beklentileri göz ardı ediliyorsa, burada bir problem söz konusudur. Zira demokrasi, teorik olarak bireylerin en yetkin şekilde korunup-gözetilmesini hedeflemektedir. Bunun sınırını da toplumsal değerler belirlemektedir. Bireyin ve toplumun sahip olduğu değerler birbirinden bağımsız değildir. Her iki grup değer bir bütünlük ifade eder, nihayetinde bu bütünlüğe değerler sistemi denilmektedir.³³

Toplumsal değerlerdeki değişim olumlu yönde gerçekleştiğinde bunun topluma önemli katkısı olur. İç dünyasında bir bütünlük sağlamak yoluyla, değişen olgularda toplumla zıtlasmaya girmeden uyum sağlamayı öğrenen birey, değişimin kendisine sağlayacağı faydaları da kullanarak topluma aktif olarak katılır. Yerel ve evrensel ölçekte toplumsal değerlerin göz ardı edilmesi ve yaşam alanından uzak tutulması; sevgi, saygı, hoşgörü, merhamet gibi değerlerden yoksun toplumların oluşmasına sebep olacaktır. Diğer yandan, bireyler açısından sosyal uyumun sağlanamaması durumunda bireylerde; kendine ve topluma karşı yabancılaşma, uyumsuzluk, güven duymama gibi olumsuz duygu ve davranışlara yol açabilir.³⁴

Değişimin kontrol edilemediği, çok hızlı gerçekleştiği dönemlerde, birey ve toplum hayatında olumsuzluklar meydana gelmektedir. Bunun sebebi de değişim sürecinde denge ve uyumun sağlanamaması problemdir. Bu tür durumlarda düşünce, inanç, değer ve yargı sistemlerindeki uyumsuzluk ve yıpranma neticesinde o toplum içerisinde yoksulluk, sosyo-ekonomik dengesizlikler, nefret ve çatışma-siddet olaylarında artış gibi toplum yapısını derinden etkileyen sonuçların ortaya çıkması kaçınılmazdır.³⁵ Bu durum, bireysel açıdan insanî mutluluk ve erdemin; toplumlar açısından da sosyal barışın kaybolmasına neden olabilmektedir. Bunun temelinde, herhangi bir buluş ve yeniliğin, toplumun kültür yapısında, maddî ya da manevî unsurlarında ortaya çıkardığı değişimin olumsuz yönde gerçekleşmesi yer almaktadır. Değişen olgu ile eski olgu arasında bir uyum sağlama çabası ortaya çıkar. Ancak uyum sağlama hemen meydana gelmeyip, uzun bir süre alabilir.³⁶ Bireyin ve toplumun sahip olduğu değerler kaybedildiğinde, yerine başka değerler konulamıyorsa, hayatın anlamı kaybolmaya yüz tutacaktır.³⁷

Olumsuz yönde bir değer değişimi ya da kaybı, çok bariz bir şekilde toplumlarda “nesiller arası çatışma”lara neden olabilmektedir. Toplumdaki süreklilik, top-

³³ Aydın, “Okulda Değerler Eğitimi” s. 16; Giddens, *Sosyoloji*, s. 43; Ural, “Demokrasi Kavramı, Toplumsal Değerler ve Birey”, s. 455.

³⁴ Ayhan, “Sosyal Bütünlük Açısından Din Eğitimi”, s. 33; Eyüpoğlu, Perşembe, “Toplumsal Değişim Patolojisi ve Temel Değişim Güdüsü”, s. 126.

³⁵ Köylü, “Küresel Bağlamda Değerler Eğitimine Duyulan İhtiyaç”, ss. 291-308.

³⁶ Türkoğlu, *Değişme-Kültür ve Sosyal Çözüm*, s. 62; Köylü, “Küresel Bağlamda Değerler Eğitimine Duyulan İhtiyaç”, ss. 287-288; Mehmedoğlu, “Ahlâk Anlayışında Dışsal Yaklaşımdan Evrenselleşebilir Ahlâk Yaklaşımına”, *Değerler ve Eğitimi*, s. 119.

³⁷ Akıncı, “Hayata Anlam Vermede Dinî Değerlerin ve Din Öğretiminin Rolü”, *DED*, S. 9, s. 11.

lumsal ve kültürel değerlerin sosyalleşme süreci aracılığıyla yeni nesillere aktarılması sonucunu ortaya çıkarmıştır.³⁸ Bu sebeple, değerlerin toplumsal yaşamdaki rolünün bilincinde olan yetişkinler, genç nesillerde değer kayması veya bozulması olduğu yönünde eleştiride bulunmaktadırlar.³⁹ Bu problemler, kuşaklar arası olabileceği gibi, kuşaklar içinde de söz konusu olabilecektir.

5. Toplumsal Değerlerin Eğitimi

Kişilerin değerler sisteminin oluşmasında, hayat boyu birlikte olunan çeşitli grup ve kurumlarda gerçekleştirilen planlı ya da plansız öğrenmelerin büyük etkisi bulunmaktadır. Birincil amacı insanları yetenekleri doğrultusunda en iyi şekilde yetiştirmek olan eğitimin diğer bir amacı, bireylerin toplumsal yaşama uyum sağlayabilmelerine katkı sağlamaktır.⁴⁰ Toplumların tarihî tecrübeleriyle elde ettikleri değerleri yeni nesillere aktarmak, onların bu birikime katkılarını sağlamak; kültürü değerlendirmelerine ve geliştirmelerine yardımcı olmak eğitimin önemli işlevleri arasında yer almaktadır. Geçmişten gelen değerler ile bugünün ve geleceğin değerleri arasında uyumlu bir geçiş sağlamak, gençlere yeni biçimler, yeni sezgiler ve anlayışlar kazandırarak kültürün zenginleşmesini sağlamak da eğitimin görevleri arasında yer almaktadır.⁴¹

Eğitimle toplumsal değişim arasında çok hayatî bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişkiyi açıklamaya çalışan dört temel görüşten söz edilmektedir. Birincisi, eğitimi toplumsal değişmeyi sağlayıcı en önemli kurumlardan biri olarak gören, yeniden oluşumcu görüşlerdir. Bu görüşe göre eğitim, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ekonomik ve teknolojik gelişmeyi sağlayan, hürriyet, adalet ve eşitlik ilkelerine dayanan yeni bir toplumsal düzenin yaratıcısı olarak görülmektedir. İkinci görüş ise, tutucu ya da çatışmacı görüş olarak tanımlanmaktadır. Bu görüşe göre ise eğitim mevcut toplumsal, ekonomik ve politik düzenin ayrılmaz bir parçasıdır. Eğitim kurumları bu kurulu yapıdan bağımsız hareket edemez ve dolayısıyla eğitim kurumları mevcut sistem ve ilişkileri korur ve yeniden üretir. Üçüncü görüşü savunanlar, eğitimi hâkim sınıfların kendi çıkarlarına hizmet eden ve onları koruyan bir vasıta olarak görürler. Ancak ikinci görüşten farklı olarak bunlar eğitim kurumlarının, hâkim kültür ve kurumları yeniden üretirken biraz da olsa toplumsal değişmeye yol açacak bağımsızlıklarından söz ederler. Dördüncü görüş, toplumsal değişimlerin eğitimi belli bir yönde değişime zorladığı gibi, eğitim yoluyla toplumun istenen ya da planlanan yönde değiştirilmesinin de mümkün olduğunu savunmaktadır. Eğitim toplumsal değişme meydana getirebilir. Ancak bu değişim toplumdaki

³⁸ Giddens, *Sosyoloji*, s. 25; Türkdoğan, *Değişme-Kültür ve Sosyal Çözümle*, ss. 66-67.

³⁹ Kaymakcan, "Değer Kavramı ve Gençlerin Dinî Değerleri", s. 10

⁴⁰ Aşıkoğlu, "Toplum Hayatımızda Dinin Yeri ve Din Eğitiminin Önemi", s. 48; Yılmaz, "Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış", *CÜİFD*, C. IV, 2001, s. 331; Milli Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı, *Seçmeli Derslerin Seçim Kriterlerinin Değerlendirilmesi Araştırması*, MEB Yayınları, Ankara 2008, ss. 1-2.

⁴¹ Selçuk, "Teorik ve Pratik Açmazlarıyla Kültürel Miras Öğretimi Sorgulayan Bir Deneme", *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*, s. 85; Eskicumalı, "Eğitim ve Toplumsal Değişme: Türkiye'nin Değişim Sürecinde Eğitimin Rolü", 1923-1946", *BÜED*, İstanbul 2003, C. 19 (2), s. 27.

diğer toplumsal, ekonomik ve politik kurumların aynı anda, aynı istikamette değişiyor olmasına bağlıdır.⁴²

Günümüzde bireysel ve toplumsal manada; insanın istek, eğilim, heyecan ve enerjilerini uygun hedeflere sevk edecek; çatışma yerine arzu edilen yönde gelişmesine yardım edecek eğitim uygulamalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca dünya genelinde geliştirilecek olan eğitim politikaları ve içeriğinin demokrasi ve insan hakları paradigması çerçevesinde şekillenmesi beklenmektedir.⁴³

Dile getirilen değişimin etkili bir biçimde oluşturulabilmesi için okullar halen en elverişli ortam ve kurumlardır. Okullar, ilerleme için bilgiye daha bağımlı hale gelen modern toplumlarda, yetişkin rollerinin gerçekleştirilmesi için gereken bilişsel düşüncelerin ve normların öğretilmesinde çok etkili bir fonksiyona sahiptir. Okulun bu fonksiyonunu icra etmesinde iki alternatifin bulunduğu görülmektedir. Birincisi DKAB derslerinde ünitelerin din-değer ilişkisi ekseninde düzenlenmesi, başka bir ifadeyle programların bu yönde yeniden tasarlanmasıdır. İkinci olarak ise, yerel ve evrensel değerlere, özellikle ilköğretimin ilk üç sınıfında yer alan derslerin mevcut ünitelerinde yer verilmesi, dördüncü sınıftan sekizinci sınıfa kadar olan sınıflarda ise, "Değer Eğitimi" adı altında bir dersin müfredata konulmasıdır. Zira uluslararası çevrelerde eğitimde yeni yönelim, özgür ve yaratıcı düşünceye sahip ve değerleri öne çıkaran bireylerin yetiştirilmesi yönündedir.⁴⁴

6. Din Eğitiminin Toplumsal Değerlerin Eğitimindeki Rolü

Din olgusu ferdi ve toplumsal bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla toplumun yapılanmasında çok büyük bir kontrol vazifesi üstlenmektedir. Doğrudan insanı muhatap alan dinin temel amacının insana huzur, güven ve mutluluk sağlamak olduğu bilinmektedir. Bu çerçevede dinlerin en temel amaçlarından birisi toplumsal-evrensel barışı tesis etmektir. İnsanın sosyal kültürel davranışları ile insanî ilişkileri ve vicdanî tavırları üzerinde önemli bir etkiye sahip olan din, değer yargılarının ve vicdanî hassasiyetlerin en aşkın ve temel kaynağını oluşturur.⁴⁵

Toplumsal yapı ile karşılıklı ilişki içerisinde olan dinlerin, toplumdan bağımsız olarak geliştiğini söylemek mümkün değildir. Örneğin, İslam Tarihinde fetihler ve diğer vesilelerle başka kültür ve medeniyetlerle karşı karşıya gelinmiştir.

⁴² Eskicumalı, "Eğitim ve Toplumsal Değişme: Türkiye'nin Değişim Sürecinde Eğitimin Rolü", s. 16.

⁴³ Ayhan, "Sosyal Bütünlük Açısından Din Eğitimi", s. 25; Özpolat, Toplumsal Değişme Dinamiklerinin Eğitim ve Öğretmenlik Mesleği Üzerindeki Etkileri", *DED*, İstanbul 2010, C. VIII, S. 20, s. 154.

⁴⁴ Tan, "Toplumsal Değişim ve Eğitim: Kadın Bakış Açısından", *AÜEBFD*, Ankara 1994, C. 27, S. 1, ss. 84-85; Aydın, "Okulda Değerler Eğitimi", s. 17.

⁴⁵ Köylü, "Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri", *OMÜİFD*, Samsun 1991, S. 5, ss. 182; Akdoğan, "Dini Hayat Açısından İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet Teşkilatının Fonksiyonu", *DİD*, Ankara 2008, C. 44, S. 3, s. 88; Doğan, "Nitelikli Din Eğitim-Öğretiminin Sosyal ve Evrensel Barışa Katkısı", *Dinin Dünya Barışına Katkısı*, s. 251; Cebeci, "Din Eğitiminde Medreseden Mektebe, Mektepten Nereye?", <http://web.sakarya.edu.tr/~scebeci10/Cebeci.pdf.pdf>; Altıkardaş, *Dini Anlama Biçimleri ve Dünya Barışına Katkısı*, s. 77.

İslam kültür ve medeniyeti bu yeni durumda, yeni kültürle iletişim kurmaktan ve bir tutum belirlemekten geri durmamıştır.⁴⁶

Burada bir din tanımına yer vermek dikkat çekici olacaktır:

“Din insanı disipline eden, iç dünyasına boyutlar kazandıran, onun beşerlik-ten gelen ihtiraslarını, bencilliklerini törpüleyen; güçlü bir irade sahibi kılarak, her türlü aşırılıklarını frenleyen; bayağılıktan ve bayağı duygulardan kurtarıp koruyan; hakka adalete ve fazilete yönlendiren; karşılık beklemeden iyilik yapmayı, sırf Allah için sevip saymayı öğreten, onun hamlığını ve kabalığını gidererek düşünce ve davranışlarını güzelleştiren; hülasa insanı insan yapan ilahi bir hakikattir.”⁴⁷

Dine ilişkin yapılan klasik tanımlamalardan birisi, insanlara “saâdet-i dâreyn sağlamak” şeklindedir. Böylesi bir tanımda, dinden her iki hayat alanında da insanları mutlu kılması beklenmektedir,⁴⁸ bununla birlikte din, insanlara dünya hayatında refah, huzur ve mutluluk temin etme, Ahiret hayatında ise felah yani kurtuluş temin etme potansiyeline sahiptir.

Dindarlık ve değer sahibi olma ilişkisi üzerine yapılan çalışmalarda, dindarlığın artışına bağlı olarak geleneksel değerlere yönelimin arttığı tespit edilmiştir. Buradan hareketle, toplumsal değerlerin bireysel ve toplumsal değişimin hızlı biçimde yaşandığı dönemlerde dine inanma olgusundan destek alınması mümkündür. Çünkü din ile iç içe geçmiş değerler toplum üyelerince en üst düzeyde kabul görmektedir.⁴⁹

Eğitim-öğretime konu edilecek toplumsal değerlere bakıldığında; sevgi, saygı, hoşgörü, kardeşlik, diğergamlık, bağışlamak, adaletli olmak, ihtiyaç sahibine yardımcı olmak gibi temel değerlerle İslam dininin ortaya koymuş olduğu değerler arasında ciddi bir ilişkinin olduğunu söyleyebiliriz. İslamiyet de iyilikte yarışma, kötülükten kaçınma, yoksulu doyurma, namuslu olma, emanete riayet etme, kul hakkı, kardeşlik, adalet, hoşgörü ve bağışlama gibi değerlere sahip olunmasını talep etmektedir. Eğitimin temel amaçlarından birisi de sosyal değerleri öğretmek bireylerin sosyalleşmelerini sağlamaktır.⁵⁰

Toplumsal değerler bağlamında, insanî-evrensel değerlerle dinî/İslamî değerlerin öğretimi ve yaşama aktarılması konusunda din eğitiminden yararlanılması mümkündür. Zira dini, bir inanç ve yaşantı olarak kabul eden bireylerin dinin bağlayıcılığından hareketle söz konusu değerlere sahip olma ve uygulama açısından daha istekli davranmaları beklenebilir. Din, insanların inanç, ibadet ihtiyaç ve ge-

⁴⁶ Sinanoğlu, “Toplumsal Değişim ve Din”, s. 26; Erdoğan, “Sosyal Değişme Karşısında İslam Hukuku”, s. 39.

⁴⁷ Kaya, “Sosyal Değişme Karşısında İslam Hukuku”, s. 6.

⁴⁸ Köksal, “Dünya ve Ahiret Saadetinin Yolları”, *DİBD*, Ankara 1962, C. I, S. 4, s. 3.

⁴⁹ Kaymakcan, “Değer Kavramı ve Gençlerin Dinî Değerleri”, s. 12. Kaymakcan tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada Türk gençlerinin dünya görüşü geliştirmelerinde en önemli etkenin Din yani İslam olduğu ortaya çıkmıştır. Kaymakcan, “Sosyal Değişme Karşısında İslam Hukuku”, ss. 14-15; Okumuş, “Toplum ve Ahlak Eğitimi”, *Eğitime Bakış*, Ankara 2010, S. 18, s. 28; Wach, *Din Sosyolojisi*, s. 44; Ayhan, “Sosyal Bütünlük Açısından Din Eğitimi”, s. 28.

⁵⁰ Doğan, “Nitelikli Din Eğitim-Öğretiminin Sosyal ve Evrensel Barışa Katkısı”, s. 260; Şentürk, “Kişilik Gelişiminde Eğitim, Din ve Değerlerin Rolü”, *Eğitime Bakış*, Ankara 2010, S. 18, s. 51.

reksinimlerini karşılamaşının yanında, aynı zamanda bireysel ve toplumsal eylemlerinde onlara yön verir. Bir başka ifadeyle din kuvvetli bir kontrol aracıdır. Zira İslam, ferdî mutluluk ve refahla ilgilenmesinin yanı sıra, daha geniş anlamda sosyal refah arayışındadır. İslam, ferdî hürriyetleri teminât altına alırken, karşılıklı sorumluluk prensibine de önem verir. Bu prensip çift boyutlu olarak şekillenmektedir. Birey, toplumun ortak refahı için çalışırken, düşünceleri ve hareketleri arasında bir dengeyi de kurmuş olur.⁵¹

İslam, getirdiği hükümlerle insanların heveslerinin kulu olmasını engelleyerek, gerçek anlamda Rabbine kulluk noktasına ulaşmasını istemektedir. Bununla ortak bir hedefe sahip olan inananlar arasındaki ilişkilerin güzel ahlâk üzerine kurulması amaçlanmaktadır. İslam, müminlerinin “vasat ümmet”⁵², yani yeryüzünde dengeyi sağlayacak, iyilikleri emredecek, kötülükleri yasaklayacak bir ümmet olması gerektiğini vurgulamakla birlikte,⁵³ inanan insanların, ırk, dil, renk ve coğrafi bölge ayrımı yapmaksızın, aynı inanç, amaç, heyecan ve duygular etrafında birleşmelerini istemektedir.⁵⁴

Eğitim bireylerin davranışlarında istendik değişimler meydana getirme süreçleri olarak değerlendirildiğinde⁵⁵, her dönemin insanında etkin bir değişim meydana getirebilmesi için, kendisini güncellemesi ve işe koşulabilir bir durumda tutması gerekmektedir. Din ve eğitim kavramlarının bileşiminden ortaya çıkan din eğitimi kavramı, bireylerin dini yaşantılarında istendik yönde değişiklik oluşturma denemeleri olarak tanımlandığında, günün insanının dini yaşantısına yönelik bir etki ve anlam oluşturmalıdır.⁵⁶

Din eğitiminin toplumsallaşmaya iki yönlü katkısı olabilir: Birincisi; aynı dine, aynı inanca inanan bireyler arasında ortak ideal ve amaçların oluşturulması oldukça etkili bir yaklaşımdır. Allah’a inanma ve O’nun ipine toplu halde sarılma olgusu,⁵⁷ Müslümanların ortak emel ve amaçlar doğrultusunda birleşmelerini kolaylaştırmaktadır. İkinci olarak, farklı dinlere mensup bireylerin yaşadığı toplumlarda ise diğeri tanıma, onun inançlarına saygı gösterme, ibadetini-yaşantısını tanıma gibi anlayışlar yoluyla diğeri varlığını kabul etme, onu yok saymama, onun inanç ve yaşantısına saygılı olma bilincini oluşturmak mümkündür.⁵⁸

Gerçekleştirilecek olan din eğitiminde yeni yetişen nesillere, istendik yönde, severek topluma ahenkli bir şekilde iştirak edebileceği davranış modelleri öğretilmelidir. Çünkü hedefi insanlığın huzur ve mutluluğunu sağlamak olan din, insanla-

⁵¹ Erdoğan, “Sosyal Değişme Karşısında İslam Hukuku”, s. 30; Caferî, “Rehberlikte Değerler ve Amaçlar: Batılı ve İslâmî Yaklaşımların Mukayesesi”, ss. 59-60.

⁵² “İşte böylece sizin insanlığa şahitler olmanız, Rasûl’ün de size şahit olması için sizi mûtedil bir ümmet (vasat ümmet) kıldık”, Bakara Sûresi, 2/143.

⁵³ “Sizden hayra çağırana, iyiliği emredip kötülüğü men eden bir topluluk bulunsun...” Âl-i İmran Sûresi, 3/104.

⁵⁴ Erdoğan, “Sosyal Değişme Karşısında İslam Hukuku”, ss. 34-37.

⁵⁵ Ertürk, *Eğitimde Program Geliştirme*, s. 12.

⁵⁶ Düzgün, “Değişim Kavramı ve Toplumsal Değişimin Şartları”, s. 330.

⁵⁷ “Hep birlikte Allah’ın ipine (İslâm’a) sınıksız yapışın; parçalanmayın.”, Âl-i İmran Sûresi, 3/103.

⁵⁸ Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, s. 103; Aşkoğlu, “Toplum Hayatımızda Dinin Yeri ve Din Eğitiminin Önemi”, s. 48.

rın anlam arayışlarına cevap verecek, inanma ihtiyaçlarını karşılayacak, açgözlülüğü törpüleyecek, insan onurunu koruyacak, sevgi, saygı ve hoşgörünün yaşam tarzı olarak algılandığı bir dünya oluşturulmasına yardım edecektir.⁵⁹

Bu bağlamda ortaya çıkan ve yaşanan bazı toplumsal değerlerin dinin kitâbiyatı içerisinde varlığı-yokluğu bağlamında tartışmaya alınması uygun değildir. Bir dinin farklı toplumlarda farklı değerler üretmesi, sosyolojik bir olgudur. Söz konusu değerler, dinin özüne, akidesine aykırılık taşıyorsa, bu değer yargılarını ve uygulamalarını din dışı göstermek doğru olmayabilir. Bu değerlendirmelerden hareketle denilebilir ki, DKAB dersleri toplumsal değerlerin öğrencilere öğretilmesi, benimsetilmesi ve bir yaşantı haline dönüştürülmesi açısından işe koşulabilir bir derstir. Buna göre, mevcut din eğitimi programları, gerçekleştirilmesi istenilen hedef ve amaçlar doğrultusunda yenilenerek uygulamaya alınabilir.

Bu eğitsel hedefler ve uygulamaların değişimi olgusu, Peygamberimizin eğitim anlayışında yerini bulmaktadır. O'nun eğitim anlayışının belirleyici unsurları olmakla birlikte, her zaman değişime açık bir niteliğe sahiptir. Peygamberimizin eğitsel ilkeleri, İslâmî değerlerin toplumu oluşturan bireylere ulaştırılması için uygulamaların sürekli yenilenmesini hedeflemektedir.⁶⁰ Peygamberimizin Arap Yarımadasındaki olumsuz kadın imaj ve anlayışını değiştirmesi, bu konuda en belirgin örnekler arasında yer almaktadır. İslam öncesi dönemde, neredeyse yok sayılan kadınlar, O'nun insanlık anlayışıyla toplumda mümtaz bir mevki edinmişlerdir.⁶¹

Sonuç

Toplumsal dayanışmanın ve bütünlüğün sağlanması için gerekli görülen değerler, bireylerin topluma karşı sorumluluklarının bilincinde olmaları gerektiğini göstermekte; insanların barış ve güven içinde yaşamalarını kolaylaştıracak ortamın meydana gelmesine katkıda bulunmaktadır.

Değişim bireysel ve toplumsal ölçekte kaçınılmaz bir olgudur. Ancak önemli olan bu olgunun olumlu yönde gerçekleşmesidir. Günümüz dünyasında iletişim imkânlarının neredeyse takip edilemeyecek bir hızda gelişmesi, bir kültürün diğer din, kültür ve değerlerle etkileşim içerisinde bulunmasını zorunlu kılmaktadır.

Söz konusu toplumsal değişimin, toplumların terakkisi, toplumsal değerlerin güncellenmesi, güncel değerlere sahip nesillerin yetiştirilmesi açısından, birey ve toplum hayatına katkı sağlaması beklenmektedir. Değişen ve gelişen dünyada ülkemize ait toplumsal değerlerin evrensel değerlerle ilişki halinde olması gayet normal bir durumdur. Ancak değerlerimizin gelişmesi, güncellenmesi ve günün insanına hitap eder tarza ulaşabilmesi için her türlü çaba sarf edilmelidir. Burada

⁵⁹ Ayhan, "Sosyal Bütünlük Açısından Din Eğitimi", s. 26; Çetin, "İslam ve Milletlerarası Barış", *Doğuda ve Batıda İnsan Hakları*, s. 89.

⁶⁰ Aydın, "Hz. Peygamber'in Eğitim(ciliği)ni Güncellemede Çoğulluk (I)", *Hz. Muhammed (s.a.v)'in Eğitim Anlayışı*, s. 33.

⁶¹ Tuğlu, "Hz. Muhammed'in Arap Toplumunda Meydana Getirdiği Sosyal Değişim: Medine Örneği", *SDÜ IV. Kutlu Doğum Sempozyumu*, s. 340.

da “pergel metaforu”nda olduğu gibi, pergelin bir kolunun bizim değerlerimizde, diğer kolun evrensel diğer kültür ve değerlere uzanmasıyla, toplumumuza ait değerlerin zenginleştirilmesi ve güncellenmesi mümkün olabilecektir.

Bu nedenle, değişim süreçlerinde toplumsal değerlerin eğitimini mümkün kılan vasıtaların başında din eğitimi, örgün eğitim açısından da DKAB dersleri gelmektedir. Söz konusu derste İslamî toplumsal değerleri, bilgi, duyuş ve davranış düzeylerinde öğrenmiş öğrencilerin bu değerleri yaşantıya dönüştürmeleri, mutlu, huzurlu ve nitelikli bir toplumun oluşturulabilmesi için önemli bir fonksiyon icra edecektir. DKAB derslerinde değerler eğitiminin verimli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için, haftalık ders saatlerinin artırılması büyük bir ihtiyaçtır. Ayrıca bu derse ilave olarak, diğer derslerde de toplumsal değerlere ilişkin örneklerle yer verilmesi, bu değerlerin öğrenci davranışına dönüşmesine büyük katkı sağlayacaktır.

Bu derslerin amaç ve içeriklerinin, toplumdan alan araştırmaları vasıtasıyla elde edilecek veriler ışığında hazırlanması, öğrencilerin ve velilerin bu derslere karşı olumlu tutum geliştirmeleri açısından gerekli görülmektedir. Daha sonra değerlere ilişkin akademik değerlendirmeler yapılmalı ve eğitim bilimlerinin sağladığı alt yapıyla öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun olarak bu dersler tasarlanmalıdır. Bu ders içerikleri öğüt verici, hükmedici, öğrencileri sınırlandırıcı değil; onları kucaklayan, içine alan ve yaşamlarından kesitler sunan bir tarzda tasarlanmalıdır ki onlar bu derslerde kendilerini bulabilsinler.

Kaynakça

- Akbaş, Oktay, “Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt: 6, No: 16, 2008.
- Akdoğan, Ali, “Dinî Hayat Açısından İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet Teşkilatının Fonksiyonu”, *Diyanet İlmî Dergi*, Cilt: 44, Sayı: 3, Temmuz-Ağustos-Eylül 2008.
- Akıncı, Adem, “Hayata Anlam Vermede Dinî Değerlerin ve Din Öğretiminin Rolü”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 2005, 3 (9).
- Altıkardeş İsmet, *Dini Anlama Biçimleri ve Dünya Barışına Katkısı*, İşaret Yayınları, Ankara 2007.
- Aşikoğlu, Nevzat Yaşar, “Toplum Hayatımızda Dinin Yeri ve Din Eğitiminin Önemi”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, 1998.
- Aydın, M. Şevki, “Hz. Peygamber’in Eğitim(ciliğ)ini Güncellemede Çoğulluk (I)”, *Hz. Muhammed (s.a.v)’in Eğitim Anlayışı*, Edt.: Ramazan Kağnıcı, 2. bs., Ankara 2001.
- Avrupa Konseyi, *Kültürlerarası Diyalog İçin Beyaz Kitap*, Çeviri: Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, T.C. Dışişleri Bakanlığı Basımevi, 2009.
- Aydın, Mehmet S., “Türkiye’de Din ve Modernleşme İlişkisi Üzerine Bazı Düşünceler”, *İslam’ın Bugünkü Meseleleri*, *Türk Yurdu*, Nisan-Mayıs 1997.
- Aydın, Mehmet Zeki, “Okulda Değerler Eğitimi”, *Eğitime Bakış*, Yıl: 6, Sayı: 18, Ekim-Kasım-Aralık 2010.
- Ayhan, Halis, “Sosyal Bütünlük Açısından Din Eğitimi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Sayı: 1, Cilt: I, Yıl: 1, 1986.
- Bilgin, Vejdî, *Sosyal Çözülme ve Din*, Etüt Yayınları, Samsun 1997.
- Caferî, Mümtaz F., “Rehberlikte Değerler ve Amaçlar: Batılı ve İslamî Yaklaşımların Mukayesesi”, *İslâmî Sosyal İlimler Dergisi*, Cilt: 2, Bahar 1414/1994, Sayı: 1.
- Cebeci, Suat, “Din Eğitiminde Medreseden Mektebe, Mektepten Nereye?”, <http://web.sakarya.edu.tr/~scebeci10Cebeci.pdf.pdf>
- Cebeci, Suat, “Eğitim Felsefesine Toplumcu Bir Yaklaşım”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2, 1996.
- Ceylan, Yasin, “Etik Değerlerin İnsan Yaşamındaki Yeri”, *İslâmiyât*, IV, (2001), Sayı 3.

- Çetin, Mustafa, "İslam ve Milletlerarası Barış", *Doğuda ve Batıda İnsan Hakları*, TDVY., Ankara 1996.
- Çoştu, Yakup, *Toplumsallaşma ve Dindarlık*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık, Ankara 2011, s. 32.
- Doğan, Recai, "Nitelikli Din Eğitim-Öğretiminin Sosyal ve Evrensel Barışa Katkısı", *Dinin Dünya Barışına Katkısı*, TDVY., Ankara 2006.
- Doğru, Adil, *Değişen Toplumun Bunalımı*, Timaş Yayınları, İstanbul 1991.
- Düzgün, Şaban Ali, "Değişim Kavramı ve Toplumsal Değişimin Şartları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1998, XXXVIII.
- Erdem, Ali Rıza, "Üniversite Kültüründe Önemli Bir Unsurlar Değerler", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1 (4).
- Erdoğan, Mehmet, "Sosyal Değişme Karşısında İslam Hukuku", *Sosyal Değişme ve Dini Hayat*, İSAV Yayınları, İstanbul 1991.
- Erkal, Mustafa, "Açış Konuşması", *Sosyal Değişme ve Dini Hayat*, (Edit: Sami Şener), Ensar Neşriyat, 2. Baskı, İstanbul 2005.
- Ertürk, Selahattin, *Eğitimde Program Geliştirme*, Yelkentepe Yayınları, 4. bs., Ankara 1982.
- Eskicumalı, Ahmet, "Eğitim ve Toplumsal Değişme: Türkiye'nin Değişim Sürecinde Eğitimin Rolü, 1923-1946", *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*, Cilt: 19 (2) 2003.
- Eyüpoğlu, Osman, Perşembe, Erkan, "Toplumsal Değişim Patolojisi ve Temel Değişim Güdüsü", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 28, 2010.
- Furat, Ayşe Zişan, *Yetişkinlerin Yaygın Din Eğitiminde Televizyonun Yeri ve Fonksiyonu (İstanbul Örneği) -Sır Dizileri ve Dini Programlar-*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2008.
- Doğru, Adil, *Değişen Toplumun Bunalımı*, Timaş Yayınları, İstanbul 1991.
- Giddens, Anthony, *Sosyoloji*, Yayına Haz. Hüseyin Özel-Cemal Güzel, Ayraç Yayınevi, Ankara 2000.
- Günay, Ünver, "Değişimin Sosyolojik Boyutu Bağlamında Toplumsal Değişme ve İslamiyet İlişkileri", *Çağımızda Sosyal Değişme ve İslam*, TDVY., Ankara 2007.
- , *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul 2000.
- İşık, Aysel, Çalışkan, Deniz, "Toplumsal Değişim, Kurumlarda Yeniden Yapılanma ve Ruh Sağlığı", *Kriz Dergisi*, 1992, 2 (1).
- İnam, Ahmet, "Değerlerle Yaşamak", *İslamî Değerlerin Geleceği*, TDVY., Ankara 1997.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem, *İnsan ve İnsanlar*, Evrim Yayınları, 9. bs., İstanbul 1996.
- Kaya, Mahmut, "Değişen Toplum ve Değişmeyen Değerler", *Sosyal Değişme ve Dini Hayat*, İSAV Yayınları, İstanbul 1991.
- Kaymakcan, Recep, "Sosyal Değişme Karşısında İslam Hukuku", *Eğitime Bakış*, Yıl: 6, Sayı: 18, Ekim-Kasım-Aralık 2010,
- Keskin, Abdülbaki, "İslamî Değerlerin Üzerindeki Dış Etkenler", *İslamî Değerlerin Geleceği*, TDVY., Ankara 1997.
- Koştas, Münir, "Sosyalleşme (Socialisation)", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 29, 1983.
- Köksal, M. Asım, "Dünya ve Ahiret Saadetinin Yolları", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, 1. Cilt, Eylül 1962, 4. Sayı.
- Köylü, Mustafa, "Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 5, Samsun 1991.
- , "Küresel Bağlamda Değerler Eğitimine Duyulan İhtiyaç", *Değerler ve Eğitimi*, (Edit: Recep Kaymakcan vd.), DEM Yayınları, İstanbul 2007.
- Kuçuradi, İoanna, *İnsan ve Değerleri*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2003.
- Mehmedoğlu, Yurdagül, "Ahlâk Anlayışında Dışsal Yaklaşımdan Evrenselleşebilir Ahlâk Yaklaşımına", *Değerler ve Eğitimi*, (Edit: Recep Kaymakcan vd.), Dem Yayınları, İstanbul 2007.
- Milli Eğitim Bakanlığı Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı, *Seçmeli Derslerin Seçim Kriterlerinin Değerlendirilmesi Araştırması*, MEB Yayınları, Ankara 2008.
- Okumuş, Ejder, "Hz. Muhammed ve Toplumsal Değişim", *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu*, (Haz: Mahfuz Söylemez), İslami İlimler Dergisi Yayınları, Çorum 2007.
- , "Toplum ve Ahlak Eğitimi", *Eğitime Bakış*, Yıl: 6, Sayı: 18, Ekim-Kasım-Aralık 2010.
- Ozankaya, Özer, *Toplumbilim*, Tekin Yayınevi, 6. bs., İstanbul 1986.
- Mustafa Öcal, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 7, Cilt: 7, 1998.

- Özpolat, Vahap, *Toplumsal Değişme Dinamiklerinin Eğitim ve Öğretmenlik Mesleği Üzerindeki Etkileri*, *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt: 8, No: 20, Aralık 2010.
- Perşembe, Erkan, "Genç-Aile İlişkilerinde Uyumun Sağlanmasında Dinin Fonksiyonel Rolü Üzerine", *Gençlik Dönemi ve Eğitimi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000.
- , "Genç-Aile İlişkilerinde Uyumun Sağlanmasında Dinin Fonksiyonel Rolü Üzerine", *Gençlik Dönemi ve Eğitimi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000.
- Selçuk, Mualla, "Teorik ve Pratik Açmazlarıyla Kültürel Miras Öğretimini Sorgulayan Bir Deneme", *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*, MEB Yayınları, İstanbul 2000.
- Sinanoğlu, Ahmet Faruk, "Toplumsal Değişim ve Din", *Hikmet Yurdu*, Yıl:1, S. 2, (Temmuz-Aralık / 2008).
- Şentürk, Habil, "Kişilik Gelişiminde Eğitim, Din ve Değerlerin Rolü", *Eğitime Bakış*, Yıl: 6, Sayı: 18, Ekim-Kasım-Aralık 2010.
- Tan, Mine, "Toplumsal Değişim ve Eğitim: Kadın Bakış Açısından", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt 27, Sayı 1, 1994.
- Taşdemir, Mehmet, "İlköğretimde Değerler Eğitimi ve Bu Değerlerin Alevî-Bektâşî Değerleri ile İlişkiliği", *G. Ü. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Ankara, Sayı: 51.
- Tosun, Cemal, *Din Eğitimi Bilimine Giriş*, Pegema Yayıncılık, Ankara 2001.
- Tuğlu, Nuri, "Hz. Muhammed'in Arap Toplumunda Meydana Getirdiği Sosyal Değişim: Medine Örneği", *SDÜ IV. Kutlu Doğum Sempozyumu*, Isparta 2001.
- Tural, Sadık Kemal, "Değerler Sistematiği", *İslami Değerlerin Geleceği*, TDVY., Ankara 1997.
- Turan, Refik, Belenli, Tuğba, Kiriş, Ayten, "Mesnevi ve Mesnevi'nin Sosyal Bilgiler Programında Yer Verilen Değerler Çerçevesinde İncelenmesi", *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 1 (2010).
- Türkdoğan, Orhan, *Değişme-Kültür ve Sosyal Çözülme*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1988.
- , *Kültür Değişme ve Toplumsal Çözülme*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2004.
- Türkiye Diyanet Vakfı, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Ankara 2007.
- Ural, Şafak, "Demokrasi Kavramı, Toplumsal Değerler ve Birey", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara, Cilt: 40, 1999.
- Urhan, Veli, "Toplumsal Değişim Sürecinde Kişilik ve Ahlâksal Değerler", *Değerler ve Eğitimi*, (Edit: Recep Kaymakcan vd.), DEM Yayınları, İstanbul 2007.
- Uyanık, Mevlüt, "Bir Değer Olarak Çoğulculuk", *Değerler ve Eğitimi*, (Edit: Recep Kaymakcan vd.), DEM Yayınları, İstanbul 2007.
- , "Demokrasi, Değerler ve Eğitimi Üzerine Felsefi Notlar", *Eğitime Bakış*, Yıl: 6, Sayı: 18, Ekim-Kasım-Aralık- 2010.
- Wach, Joachim, *Din Sosyolojisi*, Çeviri: Ünver Günay, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Kayseri 1990.
- Yedyıldız, Bahaeddin, "Değerlendirme", *Sosyal Değişme ve Dini Hayat*, İSAV Yayınları, İstanbul 1991.
- Yılmaz, Hüseyin, "Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 5, 2001.